

[Automatisk tekstet av Autotekst med NB Whisper. Kan inneholde feil.]

[Alessandro og Geir]: Hei, du lytter til Refil, podkasten om religion, filosofi og livssyn. En podkastserie fra Universitetet i Stavanger. Mitt navn er Hans Geir Aasmundsen. Jeg er religionsviter, og er mest opptatt av religion og filosofi ute i samfunnet, i politikken, kulturen, jussen og vitenskapen. Og jeg heter Alisander Falchitta. Jeg er ektolog, og er mest opptatt av religion og filosofi på skolen, i hverdagen, i tros livet og lokalsamfunnet.

[Alessandro]: Velkommen til denne nye episoden av Revfilm. I dag skal vi snakke om Bibelen. Og vår gjest heter Tina Dikesteen Nilsen, som er professor i bibelvitenskap ved Vid Vitenskapelig høgskole, Campus Stavanger. Velkommen, Tina.

[Tina]: Tusen takk.

[Alessandro]: Tina, du er professor. Du er også min kone, men det er ikke det vi skal snakke om i dag. Du er professor i bibelvitenskap. Vi har to ord som man kanskje ikke skulle tro passer godt sammen. Bibel og vitenskap. Vi begynner med Bibelen. Hva er Bibelen?

[Tina]: Ja, Bibelen blir jo av og til kalt for 'bøkenes bok'. Og det er jo et ganske godt uttrykk for den, egentlig, fordi det er en samling av forskjellige tekster. Og disse tekstene tilhører jo ulike sjangere. De er skrevet av ulike forfattere som har levd i ulike tidsperioder. Og så har jo disse ulike tekstene blitt samlet sammen gjennom en ganske lang og komplisert prosess. Og etter hvert da fått status som en religiøs eller en hellig tekst. Både i jødedom og i kristendom. Men akkurat hvilke tekster som er med i denne samlingen, det er jo litt avhengig av hvilket trossamfunn, som man spør.

[Alessandro]: Jeg lurer på om du har glemt den viktigste ting. Er ikke Bibelen Guds ord?

[Tina]: Ja, om Bibelen er Guds ord, det er det jo ikke mulig å gi noe vitenskapelig svar på. For det handler ikke om viten, men det handler om tro. Men fra et vitenskapelig perspektiv så kan vi jo slå fast at det fins jo både trossamfunn og det fins enkeltmennesker som mener at Bibelen er Guds ord. Men så har de gjerne forskjellige meninger fra hverandre. Hva som egentlig menes med det. At det er Guds ord. Fins mange ulike måter å forklare det på. Men de fleste av de som sier at Bibelen er Guds ord, vil jo også si at det samtidig er menneskets ord. At det også er menneskelige forfattere som har skrevet tekstene.

[Alessandro]: Så Bibelen er ikke blitt til på noe magisk vis.

[Tina]: Ja, om er det Guds ord eller ikke, og inspirasjon osv., det handler ikke om vitenskap, men om tro. Men bibelen er jo faktisk et fenomen som det går an

å forske på ved hjelp av vitenskapelige metoder. Så bibelvitenskapen

står kanskje spesielt nær litteraturvitenskap. Og disse to vitenskapene har gjensidig påvirket hverandre i utvikling både av teorier og av metoder. Men i bibelvitenskapen bruker vi også mange andre vitenskapsdisipliner for å hjelpe oss, slik som f.eks.

historie, sosiologi og arkeologi, bare for å nevne noen eksempler. Og i noen kretser så regnes jo bibelvitenskap også som en del av de teologiske disiplinene. Så for eksempel i Norge så undervises og forskes det innenfor bibelvitenskap. Først og fremst på de teologiske fakultetene, eller de teologiske institusjonene. ... kanskje også kristne trossamfunn som forsker på Bibelen.

[Alessandro]: Men de forsker på Bibelen som et utgangspunkt ... ikke nødvendigvis et guddommelig fenomen, men som et menneskelig fenomen. Og de ser bort fra spørsmålet om Gud finnes eller ikke. Jeg prøver å komme med et eksempel, akkurat som du skulle lese en vanlig bok. La oss si Shakespeare, eller du skulle lese Ibsen. Du bruker de samme metodene, de samme som litteratur osv., men med noe unntak. Du skal ikke bruke f.eks. arkeologi i Midtøsten for å forstå Shakespeare eller Ibsen, men du skal bruke arkeologi i Midtøsten for å ... Kan vi si sånn?

[Tina]: Ja, og da kommer vi kanskje inn på hva slags vitenskapelige metoder vi bruker. Når vi skal tolke Bibelen. Arkeologi var jo ett eksempel, som ble nevnt her. Men det fins jo massevis av ulike metoder. For når vi forsker på Bibelen og underviser om den fra et vitenskapelig perspektiv, så kan vi jo ha litt ulike fokus. Ett fokus kan jo ligge på det vi av og til kaller for verden. Bak teksten handler det om hvordan bibeltekstene er blitt til. Hvilke samfunn tekstene er blitt til i, hvem forfatterne har vært osv. Hva var de sosiopolitiske omstendighetene som førte til at disse tekstene ble til? Og da kan f.eks. arkeologi være en disiplin som vi kan bruke. Og historie og sosiologi osv. Men vi kan òg flytte fokus til det vi av og til kaller for verden i teksten. Da studerer vi jo tekstene som et rent litterært fenomen. Kan se på forskjellige poetiske, litterære virkemidler, metaforer osv. Eller vi kan ha fokus på hvordan bibeltekstene er blitt brukt i etterkant - det vi av og til kaller for verden foran teksten. Så hvordan er tekstene blitt tolket etterpå? Hvordan er de blitt brukt? Og da har vi andre metoder for det. Og de senere tiårene så har det jo kommet en fremvekst av det vi gjerne kaller de nyere tilnærmingene. Hvor bibelforskerne er ganske sterkt påvirket av utfordringer i vår egen samtid. F.eks. spørsmål som handler om økologi, eller om kjønn, om sosial rettferdighet osv. Og så bruker man det som et utgangspunkt. For å anvende ulike vitenskapelige teorier og metoder på bibeltekstene.

[Alessandro]: La oss forklare litt. Du snakker om tre-fire ulike respektiver. Det var verden bak teksten. Etterpå sa du 'verden i teksten'.

[Tina]: Verden ... Ja, de nyere tilnærmingene. Og de nyere tilnærmingene kan jobbe både bak og i og foran teksten. Så det handler ikke kanskje så konkret om en bestemt metode, men det handler mer om et perspektiv som man tar med seg. Hvilke briller er det vi har på oss når vi skal anvende metodene?

[Alessandro]: Tina, hvorfor gjør du tingene så vanskelige? Mange, spesielt troende, tenker jeg, vil si at de bare leser Bibelen som det er. Bokstavelig talt. Du leser Bibelen, og punktum. Hvorfor skal du gjøre ting så innmari vanskelig?

[Tina]: Ja ... Lese Bibelen som den er? Men da er jo spørsmålet ja, men hva er den? Det å lese Bibelen bokstavelig, som du så vidt nevnte nå i forbifarten, det blir gjerne knyttet til det vi kaller for et konservativt bibelsyn. Men det fins mange ulike konservative bibelsyn, ikke bare de som leser Bibelen veldig bokstavelig. Men hvis vi griper fatt i det, den bokstavelige tolkningen av Bibelen, hvor man tenker at hvis Bibelen er Guds ord, og Gud ikke kan ta feil, så kan jo ikke Bibelen heller ta feil. Og da må den være rett i alt. Og i ytterste konsekvens så vil jo det si at man òg tolker alt i Bibelen ordrett også når det gjelder f.eks. historiske spørsmål eller naturvitenskapelige spørsmål. Det er jo ... Dette er jo et syn som vokste fram særlig i etterkant av opplysningstiden. Så da snakker vi om gjerne 1700-tallet og utover. Opplysningstiden var veldig opptatt av dette med rasjonalisme og menneskelig fornuft. Og så vokste denne bokstavelige bibeltolkningen fram særlig som en motvekt mot rasjonalismen. Selv leser jeg ikke Bibelen, bokstavelig. Det er viktig å ta hensyn til at Bibelen er blitt til en menneske som har vært påvirket av egen kultur og sitt eget språk. Og forfatteren av Bibelen har jo heller ikke selv ment at tekstene skal tolkes, bokstavelig alltid.

[Alessandro]: Jeg må avbryte litt, for det du sier, er at det å lese Bibelen som det er, bokstavelig talt, det er noe nytt. Det er ikke noe gammelt. Hvis Gud finnes, Gud ville tenke osv., er det forfatterne tenker må leses bokstavelig. Men nå sier du at det egentlig er en måte å lese Bibelen på. Som det er, jeg sier bokstavelig, det er noe lite grann ... Ikke så gammelt. Kristne, for eksempel, har gjort at de leste Bibelen litt der ... de gamle kristne før i tiden.

[Tina]: Ja ... Dette er et vanskelig spørsmål å skulle svare veldig kort på i en kort podkast. Men det har alltid fantes mange ulike måter å tolke bibeltekstene på. Det har aldri vært sånn at det bare er én måte å lese en bibeltekst på. Men vi ser jo allerede innad i Den hebraiske bibel, også kalt Det gamle testamentet, så ser vi jo forfattere og redaktører som bruker eldre tekster som de oppdaterer for å gjøre de relevante for sin egen samtid. Så de har hatt et ganske fleksibelt syn på hvordan man tar i bruk tekstene. Så det er en veldig fleksibilitet i hvordan man har oppfattet tekstene. Nettopp fordi man har tenkt at dette er hellige tekster, det handler om oss. Så har man av respekt for tekstene tenkt at da må vi oppdatere dem. Da må man nødvendigvis endre de litt. Men vi har også motstrømningene når vi har håndkopieringen av disse tekstene. De hadde jo ikke kopimaskiner for 2000 og 2500 år siden, så de kopierte jo alt for hånd. Så ser vi jo òg at det er i en del av disse miljøene hvor man er veldig opptatt av å passe på at man ikke gjør feil når man kopierer. Du har jo liksom ulike strømninger inne i bildet. Og så vet vi jo fra tidlig kristen og jødisk historie, når vi etter hvert får tekster som handler spesifikt om hvordan vi skal tolke bibeltekstene, at de bruker mange ulike teorier og metoder og modeller for tolking igjen. Noe av det kan også være bokstavelig tolkning, men de legger kanskje litt andre ting i det enn det man mener i dag. Så den bokstavelige tolkningen som vi kan finne i enkelte miljøer i dag, det er noe som har vokst frem særlig etter 1700-tallet og utover.

[Alessandro]: Det syns jeg er kjempeinteressant. Det setter ting i perspektiv og viser at det er en mangfold i måter å tolke Bibelen på. Det var allerede da de skrev Bibelen. De folkene som skrev Bibelen, hadde også ulike måter å lese Bibelen og de tekstene de hadde tilgjengelig på den tiden, på. Men jeg lurer på om vi skulle kanskje ... akkurat fordi vi snakker om ulike måter å lese Bibelen på, skal vi gå inn i dette veldig vanskelige ordet som heter hermeneutikk? Hva tenker du? Skal vi gå inn i det? Det er litt skummelt.

[Tina]: Nei, altså ... Ja, skummelt og skummelt. Hermeneutikk er kanskje et vanskelig begrep, men det handler jo om tekstfortolkning. Så hermeneutikk handler jo ikke bare om bibelvitenskap, men det handler jo også i høyeste grad om litteraturvitenskap. Og om mange andre vitenskaper også, hvor det å tolke for å forstå er ganske grunnleggende. Det kan være en tekst, men det kan også være reklame på TV. Så det var ulike måter å kommunisere på. Ulike former for kommunikasjon, kanskje. Ja, altså det handler jo om å forstå meningen i en kommunikasjon.

[Alessandro]: Ja. Ja, Tina, men nå har jeg et spørsmål som jeg lurer mye på, og som er ganske dagsaktuelt, tror jeg. Vi har hørt her for noen måneder siden en måte å bruke Bibelen på som var litt spesielt. Kanskje noe jeg ville tenke på. Det var Israels statsminister Benjamin Netanyahu som brukte en bibelepisode, en bibelhistorie, for å forklare eller ... Ja, jeg forklarer angrep eller krig i Gaza. Han skrev at vi må gjøre som israelittene gjorde mot amalekittene. Og han viste til en bibeltekst hvor det står at israelittene kriget mot amalekittene, og de drepte amalekittene. Det var spesielt. Man bruker Bibelen for å snakke om en krig som skjer i dag. Hva syns du om dette som bibelvitere også?

[Tina]: Ja, som bibelviter så vil jeg jo si at dette handler jo om det jeg nevnte tidligere. Dette med verden foran teksten. Altså hvordan er det bibeltekstene blir brukt og tolket i ettertid? Og Netanyahu sin referanse til denne fortellingen i Bibelen handler jo nettopp om det. Hvordan er det han bruker denne bibelteksten? Og vi har jo dessverre mange eksempler opp gjennom historien på at Bibelen har blitt brukt, og blir brukt, for å undertrykke mennesker og for f.eks. å legitimere rasisme og slaveri, utnytte natur og dyr. Det er blitt brukt i forhold til kolonisering osv. For eksempel var den europeiske koloniseringen av Sør-Afrika og den europeiske koloniseringen av Amerika ... Der var det gjerne slik at kolonistene brukte bibelfortellinger for å legitimere eller forsvare. Hvorfor de inntok landet. Da så de på seg selv som israelittene. De identifiserte seg selv med israelittene. Og så identifiserte de urbefolkningen som kanaenerne, som skal utryddes. Og at dette er det lovde land, som de med guddommelig rett skal få lov å innta, da. Eller overta. Det er noen spekulasjoner på om noen av tekstene i vår egen kontekst har blitt brukt f.eks. i koloniseringen av Sápmi. Da ville det vært interessant å gjøre noe forskning på det. Så Bibelen har jo mange vanskelige fortellinger som har blitt brukt, og til dels blir brukt, på måter som mange syns kan være moralsk vanskelig å akseptere. Og ... Ja. Eksempelet som du brukte i forhold til det med Netanyahu ... Det er jo hentet fra en del av Bibelen som handler om en ganske blodig og voldelig inntagelse av det såkalte Det hellige land. Men innad i Bibelen så finner vi også andre fremstillinger av samme hendelse, sånn som f.eks. i kronikebøkene, hvor dette er mye mindre blodig. Noe av dette blir tatt opp i en bok som kom ut i fjor av Magnar Kartveit. 'Gud. Pest og plage', som

handler om nettopp disse vanskelige spørsmålene. Vi vet fra arkeologiske funn at det aldri har vært en slik blodig krig i Kanan når israelittene skal ha kommet og overtatt landet. Det fins mange ulike teorier fra arkeologisk hold. Men slik det fortelles med disse blodige krigene, slik vet vi fra arkeologi at det stemmer ikke. Så dette handler jo også om hvordan antikke forfattere oppfattet historiesjanger. Hva er det egentlig å skrive historie? Og de hadde en helt annen forståelse av hva historieskriving er for 2500 år siden, enn det som vi har i Norge i 2025. Som man hadde mye større frihet tidligere til å forme historien, sånn at det skulle passe inn til en samtidig kontekst. Men vi skal ikke ignorere de vanskelige fortellingene. Vi trenger å diskutere dem grundig, og vi trenger en etisk refleksjon rundt anvendelsen av de tekstene. Så bruker jeg denne bibelteksten for å undertrykke mennesker og dyr. Eller bruker jeg teksten til noe positivt? F.eks. å diskutere vanskelige menneskelige erfaringer, som maktbegjær, grådighet. Noen vil kanskje si at Bibelen er utdatert, som en moralsk kilde. Da vil jeg heller si at den kanskje ikke er utdatert, men vi må tenke veldig kritisk gjennom hvordan disse tekstene faktisk blir brukt. Og kanskje de avslører mer om menneskets sinn enn om Guds handlinger i historien. Og det at vi tenker kritisk gjennom anvendelsen av tekstene, det gjør jo ikke tekstene mindre hellige av den grunn. Eller mindre viktige. Og så har jeg jo lyst til å legge til at tekstene ikke bare blir brukt negativt, men bibeltekstene har jo også blitt brukt på mange positive måter til frigjøring. Sett mitt folk fri! Det er jo et slagord som er hentet fra fortellingen om Moses som leder israelittene ut fra Egypt. Det handler om frihet. Frihet fra slavearbeid. Frihet fra undertrykking og kolonisering. Og der er det jo veldig mange bevegelser i både forrige og vårt eget århundre som bruker disse bibeltekstene som en inspirasjon for å arbeide for frigjøring og for likeverd, for avkolonisering, mot rasisme osv. Jeg kan bruke noen konkrete eksempler òg. Et eksempel er Martin Luther King, som i sin tale I have a dream om svartes borgerrettigheter i USA siterte fra profeten Amos bok ... la rett velle fram som vann, og rettferd lik bekker som alltid strømmmer. Utenfor FNs hovedkvarter så står det en skulptur med navnet 'De skal smi sverdene om til plogskjær'. Og det er et sitat hentet fra profeten Jesaja, hvor det står Han skal dømme mellom folkeslag og skifte rett for mange folk. De skal smi sverdene om til plogskjær og spydene til vingårdskniver. Folk skal ikke løfte sverd mot folk, ikke lenger læres opp til krig. Så kunne jeg gitt mange eksempler fra hvordan forskere gjør det. Det er mye å trekke fram. Jeg kan trekke fram bare ett konkret eksempel. Og det er forskeren Beth Elnes Hansen som nå jobber sammen med masaiene, et urfolk i Øst-Afrika, for å se hvordan de bruker bibeltekster i møte med både klimaendringer og i kamp mot undertrykking fra styresmaktene. Så Bibelen, den kan jo brukes til så mangt, og det er jo nettopp derfor vi trenger disse etiske refleksjonene rundt hvordan den anvendes.

[Alessandro]: Ja, men det var kjempespennende. For vi begynte med Netanyahu og Gaza. Og du nevnte også Sápmi og de samiske forholdene. Og du nevner nå Masaiene og hovedkvarteret New York til FN. Så det er veldig interessant. Det er en fantastisk reise. Det siste spørsmålet og svaret som du har tatt oss med. Og jeg tenker det kunne være kjekt å fortsette den reisen. Når vi er ved slutten av den episoden. Men jeg tenker at du kan gjerne komme tilbake, og vi kan kanskje velge en tekst? Og lese litt nærmere med disse vitenskapelige metoder? En tekst som du får lov til å velge. Da har vi en avtale, kanskje? Skal vi gjøre sånn? Flott, men tusen takk. Tusen takk, Tina, for at du var med. [Tina]: Ja, tusen takk for at jeg fikk lov å komme.

[Alessandro]: Og jeg vil gjerne takke de som har lyttet til oss, og jeg håper dere er med til neste episode.